

УДК 37.111.11

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.84.9>**Л. Г. Тарабасова**

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Л. В. Клімова

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

О. Б. Хомич

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

І. А. Мазур

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

В. М. Кротенко

старший викладач кафедри психології
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

ЗНАЧЕННЯ МЕТОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Статтю присвячено пошуку ефективних шляхів навчання. Головне у навчанні – це заохочування дітей до власного пошуку, власного шляху пізнання світу, навчання самостійності. Переорієнтація освіти з предметного змісту на розвиток, саморозвиток особистості, формування її життєвої позиції, забезпечення життєздатності та свободи спроможності потребують значних змін у підходах, стандартах освіти, організації буття дитини, у методах роботи тих, хто навчає, виховує. Формування у дітей активно пізнавального ставлення до навколишньої дійсності, уміння орієнтуватися в усьому розмаїтті предметів та явищ, здатність доволно регулювати свою пізнавальну діяльність – це ті умови, що забезпечують продуктивність розумової діяльності дитини, здатність використовувати нові знання у різноманітних життєвих ситуаціях.

На межі XIX та XX століть виник метод проєктив, який пропагував створення нової школи з орієнтацією на дитину. В процесі проєктної діяльності дітям створювалось середовище, в якому вони почували себе господарями ситуації, а саме: вільний прояв активності, повна свобода висловлювань, активна участь у плануванні діяльності, свобода вибору власної участі в кожному окремому випадку. Центральним завданням є забезпечення умов для реалізації індивідуального підходу до кожного вихованця. Технологія психолого-педагогічного проєктування діяльності дітей дає змогу вихователю вже на мотиваційному етапі вільного обговорення з дітьми плану дій, спрямованого на реалізацію того чи іншого задуму, побачити позитивний потенціал кожної дитини, рівень її зацікавленості та активності в конкретній ситуації, допомогти кожному знайти собі місце та роль у тій чи іншій діяльності.

Потреба дитини у спілкуванні не природжена: спілкування як діяльність має особливе значення, яке не зводиться до інших життєвих потреб дитини, воно виникає, формується і функціонує в процесі безпосередньої взаємодії дитини з дорослими, які її оточують. Потреба у спілкуванні змінюється за змістом залежно від характеру спільної діяльності дитини з дорослим.

Мотиви спілкування пов'язані з трьома головними, найтипівішими для дітей раннього і дошкільного віку потребами, а саме: потребою у враженнях, в активній діяльності і потребою у визнанні й підтримці.

Ключові слова: метод навчання, педагогічна модель, освітній процес, мислення, пізнання.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена змінами, що відбуваються в різних галузях нашого життя. Переорієнтація освіти з предметного змісту на розвиток, саморозвиток особистості, формування її життєвої позиції, забезпечення життєздатності та свободо спроможності потребують значних змін у підходах, стандартах освіти, організації буття дитини, у методах роботи тих, хто навчає, виховує. Формування у дітей активно пізнавального ставлення до навколишньої дійсності, уміння орієнтуватися в усьому розмаїтті предметів та явищ, здатність доволно регулювати свою пізнавальну діяльність – це ті умови, що забезпечують продуктивність розумової діяльності дитини, здатність використовувати нові знання у різноманітних життєвих ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми методів навчання присвячені праці як вітчизняних так і зарубіжних науковців. На межі XIX та XX століть метод проектів із специфічного методу професійно-технічної освіти трансформувався в загальний метод навчання, виник справжній проектний рух, який пропагував створення нової школи з орієнтацією на дитину. Одним із перших став поширювати й реалізовувати ці ідеї американський педагог і філософ Джон Дьюї та його послідовники В.Н. Кілпатрік, Е. Коллінгс, Е. Паркхерст. Метод проектів цілком відповідав популярній на той час філософії прагматизму, характерною ознакою якої є те, що за критерій істини вважається практична вартість певної думки. Значення методу в освітньому процесі досліджували вітчизняні науковці: педагогіка В. Сухомлинського – це педагогіка дитиноцентризму й толерантності, яка базується на ідеї наближення навчально-виховного процесу до природи конкретної дитини. Також заслуговує на увагу діагностична методика Т.Піроженко «Мовленнєве зростання дошкільника» принциповою позицією якої є твердження про те, що міжособистісна взаємодія дітей – основа взаєморозуміння.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати використання методів навчання в освітньому процесі з урахуванням специфіки навчальних предметів та вікових особливостей дітей, розробка ефективних технологій управління процесом навчання.

Виклад основного матеріалу. Базовий компонент дошкільної освіти визначає кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти сформованість комунікативної компетентності. Комунікативна компетентність дитини вперше формується як філософсько-педагогічна категорія у поглядах Дж. Дьюї. Головним завданням інтелектуального виховання дитини він називав розвиток рефлексивного мислення. На його погляд, головний засіб розвитку мислення учнів – не засвоєння знань, а вирішення проблем, які міцно пов'язані з повсякденним життям. У результаті філософсько-педагогічних пошуків ученого була розроблена

модель навчального процесу з такими характерними ознаками: реальність навчального матеріалу (вивчаються ті речі, які мають реальне значення для дитини); цілісність (об'єднання в пізнавальній діяльності фізичних, розумових, емоційно-вольових сил дитини); діяльнісний підхід у навчанні (введення у навчальні програми проектів); проблемність у навчанні як обов'язкова умова розвитку самостійного та критичного мислення; ігрова діяльність як важливий засіб виховання учнів; уява й інтерес як найважливіші фактори навчання та виховання.

Таким чином педагогічні погляди Дьюї можна розглядати як теоретичне підґрунтя методу проектів, обґрунтування якого здійснив професор педагогічного коледжу при Колумбійському університеті В. Кілпатрік, який в своїй статті вперше описав нову теорію [1]. Теорія Кілпатріка базувалася на переконанні в тому, що навчання стає успішним лише тоді, коли воно підпорядковується нахилам дитини та уникає примусу. Сам термін «метод проектів» вчений тлумачить як «цільовий спосіб ставитись до дітей таким чином, щоб пробуджувати в них все найкраще, а потім дозволяти їм повірити у себе якомога сильніше» [2].

У вітчизняній педагогіці метод проектів розглядається як засіб всебічного тренування розуму, розвитку творчих здібностей, формування самостійності та підготовки вихованців до професійної діяльності, злиття теорії та практики навчання.

Вчені визначають метод проектів як відкриту педагогічну систему, яка містить певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого та цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості дитини.

Використання методу проектів в освітньому процесі закладу дошкільної освіти дає можливість забезпечити ставлення до дитини не лише як до об'єкта засвоєння знань та умінь а і як до суб'єкта освітнього процесу, різних видів її самостійної діяльності, розширення ступенів її свободи, надання їй права на власний вибір, переорієнтацію стилю взаємодії вихователя з дітьми від суб'єкт-об'єктних взаємин до суб'єкт-суб'єктних. В процесі проектної діяльності дітям створюється середовище, в якому вони почувають себе господарями ситуації, а саме: вільний прояв активності, повна свобода висловлювань, активна участь у плануванні діяльності, свобода вибору власної участі у кожному окремому випадку. Центральним завданням є забезпечення умов для реалізації індивідуального підходу до кожного вихованця. Технологія психолого-педагогічного проектування діяльності дітей дає змогу вихователю вже на мотиваційному етапі вільного обговорення з дітьми плану дій, спрямованого на реалізацію того чи іншого задуму, побачити позитивний потенціал кожної дитини, рівень її зацікавленості та активності в конкретній ситуації, допомогти кожному знайти собі місце та роль у тій чи іншій діяльності. У взає-

модії вихователя з дітьми центральним є ставлення до кожної дитини як до самоцінності, з проявами справжньої любові, відповідальності й співчуття. Цим були пронизані всі індивідуальні заняття з кожним вихованцем, метою яких було віднаходження можливого компенсаторного фонду для подолання перешкоди, що заважала дитині відчувати задоволення від участі у житті групи. Така побудова педагогічного процесу, коли дорослий прагне, щоб кожна дитина відчула радість власного пізнання, приємне напруження пошуку, гордість за свої знахідки сприяє створенню в групі оптимального емоційного тону.

На першому мотиваційному етапі проекту педагог створює атмосферу вільного обговорення теми, обміну думками, коли кожний учасник буде почутий, підтриманий і тактовно скоригований у бік пошуку раціональних пропозицій, дає можливість значно розширити коло пізнавальних дій дітей. Під час оцінювання оригінальності пропозицій діти знайомляться з іншими думками, відмінними від їхніх і в умовах такої діяльності набутий досвід закріплюється та застосовується дитиною значно легше. Діти поступово відходять від повторення ідей або однотипних пропозицій і сміливіше проявляють ініціативу, висувають свої варіанти.

Позитивна підтримка дорослими сприяє емоційному ставленню до процесу діяльності та задоволення самими собою. Використовуючи психолого-педагогічне проектування С. Ладивір вказує на важливі моменти організації такої діяльності [3].

Застосування методу проектів сприяє активізації мислення та уяви дитини – найважливіших психічних здобутків дошкільного дитинства. Робота в проекті відбувається в невимушеній емоційній атмосфері вільного спілкування дорослих та дітей, яке допомагає дитині аналізувати власний досвід, виділяючи з нього потрібні частини та включати ці елементи у створюваний проект. В такій моделюючій діяльності уява відіграє вирішальну роль.

Позитивним моментом впровадження психолого-педагогічного проектування життєдіяльності дітей є тісна співдружність усіх дорослих, які опікуються дитиною, особливо це стосується сім'ї. Зростає активність батьків, їх участь в житті групи, а спонукають їх до цього самі діти, які розповідають їм про життя в групі, про свої ідеї та пропозиції. Батьки охоче допомагають своїм дітям виконувати домашні завдання, брати активну участь при проведенні творчого етапу роботи над проектом, де вони самі є учасниками проекту. Взаємини дітей з членами родини набувають емоційного забарвлення. Участь дорослих у спільних з дітьми справах, уважне ставлення членів родини до потреб, бажань, інтересів та уподобань дітей сприяє зближенню, згуртуванню всієї родини, стимулює у дітей прояви симпатії до близьких людей, однолітків, вихователів. Життя в проекті сприяє побудові доброзичливих, гуманних взаємин дитини з усіма її партнерами по діяльності.

У науково-теоретичних працях В. Сухомлинський будує філософсько-педагогічну систему ідей та поглядів на дитину як на найвищу цінність. Його педагогіка базується на ідеї наближення навчально-виховного процесу до природи конкретної дитини, її освіти, виховання мають передбачати утвердження гармонії розуму й серця. На його думку уроки мислення сприяють розумовому, мовленнєвому, духовному розвитку дітей і вихованню в них ціннісного ставлення до природи. Діти вчать розуміти й любити її, починають дивитися на неї іншими очима, стають активними її захисниками.

Мета і завдання виховання дітей на засадах особистісно-орієнтованої гуманної педагогіки за В. Сухомлинським це:

- орієнтація на кожну дитину, як індивідуальність;
- особистісно-орієнтована система навчання;
- гуманізація стилю педагогічного спілкування для емоційного почуття дитини і подальшого розвитку особистості;
- принцип народності – виховання дітей рідною мовою, на національних традиціях, у поєднанні з загальнолюдськими цінностями;
- піклування про здоров'я, фізичний розвиток дитини;
- сприяння розумовому вихованню: розвиток пам'яті, мислення, творчості, фантазії дітей.

Всі методи і прийоми Сухомлинського спрямовані на активізацію зв'язку природа – розумова діяльність дитини. Природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерел думки – серед наочних образів, і насамперед, серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на обробку інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко втомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує вчитель [4 с. 33-34]. Думки В. Сухомлинського співзвучні з думками К. Ушинського який вважав що процес мислення, керований внутрішньою природженою йому силою ідей, складається тільки з тих елементів, які сприймаються із зовнішнього світу [5]. Чим яскравіші в уявленні дитини картини природи, тим глибше вона осмислює її закономірність.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку досліджувала Т. Піроженко. Комунікативний підхід до діагностики розвитку мовлення розглядає дитину як активного й ініціативного учасника соціальної взаємодії, в якій дошкільник має не лише засвоїти суспільний досвід та мову, але й самостійно застосовувати засвоєне, робити свій власний вибір адекватних до ситуації засобів спілкування [6]. На основі експериментального вивчення особливостей комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників Піроженко було виявлено, що у словнику дітей були відсутні слова, які позначають емоційні стани, настрої, особистісні риси людей і якості характеру, а також недостатньо розвинене

вміння використовувати експресивно мимічні засоби спілкування.

Для розвитку в старших дошкільників потреби в мовленнєвому спілкуванні було використано певні методи та прийоми: комунікативні доручення на заняттях та в повсякденному житті, ранкові привітання, бесіди вихователя з дітьми та організація їх мовленнєвого спілкування; створення проблемних ситуацій; розігрування художніх творів у формі діалогу; ігри-драматизації, сюжетно-рольові ігри, підготовка і проведення свят, розваг, днів народження; моделювання ситуацій спілкування на заняттях та в інших видах діяльності, організація спілкування між дітьми різного віку; створення в групі доброзичливої атмосфери, налагодження вихователем емоційно-особистісних стосунків з кожною дитиною, індивідуальний підхід до дитини у процесі мовленнєвого спілкування; використання природних ситуацій спілкування дорослого з дітьми і дітей між собою з навчальною метою; народні й дидактичні ігри; побудова діалогів за змістом картинки; побудова діалогів в ігрових мовленнєвих ситуаціях. Діти старшого дошкільного віку вже оцінюють партнера по спілкуванню за різноманітними якостями – діловими, особистісними, пізнавальними. Інтерес до однолітків вони проявляють у формі активного наслідування, конкурентного ставлення. Діти починають оцінювати себе з точки зору інших людей, навчаються ніби з боку аналізувати свої дії та приймати рішення, враховуючи можливу реакцію на них партнерів. Отриманий в ході експериментальної роботи

матеріал дає змогу охарактеризувати форми взаємин між дитиною і дорослим, допомагає визначити комунікативну спроможність і готовність дитини до комунікації.

Висновки. Систематичне впровадження та використання сучасних педагогічних технологій, інноваційних методів, в освітньому процесі сприяє підвищенню його якості та ефективності, досягненню кращого результату в навчанні. На нашу думку, подальший творчий пошук, проведення нових наукових досліджень та розробок в цьому напрямку сприятиме удосконаленню освітньої діяльності.

Список використаної літератури:

1. Килпатрик В. Основи метода. – М. – Л. : Гос. изд –во. 1928 .- 116 с.
2. Метод проектів у початковій школі / [упоряд. : О. Онопрієнко, О. Кондратюк] – К. : Шкільний світ, 2007. – 128 с.
3. Ладивір С. Внутрішній світ дитини як проекція життєдіяльності. /С. Ладивір // Дошкільне виховання, 2006. т. № 5. С. 4-6.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. Твори: в 5-ти т. Т. 3. К. : Радянська школа, 1977.
5. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Пер. з рос. / Редкол.: В.М. Столетов. (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – (Пед. б-ка). Т. 1. 246 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Ж. Дошкільне виховання – 2012р.

Tarabasova L., Klimova L., Khomych O., Mazur I., Krotenko V. The value of the method in the educational process

The article is devoted to finding effective ways of learning. The main thing in education is the encouragement of children to their own search, their own way of learning about the world, learning independence. The reorientation of education from the subject content to the development, self-development of the individual, the formation of his life position, ensuring vitality and freedom of capacity require significant changes in the approaches, standards of education, organization of the child's existence, in the work methods of those who teach and educate. The formation of children's active cognitive attitude to the surrounding reality, the ability to orient themselves in a wide variety of objects and phenomena, the ability to arbitrarily regulate their cognitive activity – these are the conditions that ensure the productivity of the child's mental activity, the ability to use new knowledge in various life situations.

At the turn of the 19th and 20th centuries, the project method emerged, promoting the creation of a new child-oriented school. In the process of project activity, an environment was created for the children in which they felt like they were masters of the situation, namely: free expression of activity, complete freedom of expression, active participation in planning activities, freedom to choose one's own participation in each individual case. The central task is to provide conditions for the implementation of an individual approach to each pupil. The technology of psychological-pedagogical design of children's activities enables the educator, already at the motivational stage, to freely discuss with the children an action plan aimed at the implementation of one or another idea, to see the positive potential of each child, the level of his interest and activity in a specific situation, to help everyone find their place and role in one or another activity.

A child's need for communication is not innate: communication as an activity has a special importance that is not reduced to other life needs of the child, it arises, is formed and functions in the process of direct interaction of the child with the adults who surround him. The need for communication changes in content depending on the nature of the child's joint activity with an adult.

The motives of communication are related to the three main, most typical needs for children of early and preschool age, namely: the need for impressions, for active activities, and the need for recognition and support.

Key words: teaching method, pedagogical model, educational process, thinking, cognition.